

Михайло РАХНО

КОСМОГОНІЯ І ЕСХАТОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ДУМАХ І ПОВЧАЛЬНИХ ВІРШАХ ТА В ГЕРМАНСЬКІЙ МІФОПОЕТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

В статті розглянуто космологічні та есхатологічні уявлення в українському і скандинавському епосах. Зроблено висновок про подібність уявлень у вказаних епосах та схожість емотивно-оцінних позначень подій.

Ключові слова: космогонія, есхатологія, епос.

Уявлення про походження світу, які люди мали вже з найдавніших часів, утворюють таку цікаву частину духовного життя людства, що їм присвячено багато місця в зразках писемності і усної творчості. Потреба запитувати про кожну річ і отримувати відповідь є властивою не тільки окремій людині в перші роки її життя, але, власне кажучи, й кожному народу на перших ступенях культури. Сили, які діють у природі, зміна пір року, дня і ночі, світла і сутінків, походження сонця, зірок, людей, рослин і тварин, походження світу взагалі, є запитаннями, які, без винятку, знайшли своє відображення у творчості всіх давніх народів. Існування космогонії й окремих космогонічних ідей є присутніми вже в найдавніших літературних пам'ятках: у вавилонських клинописах, у склепах єгипетських пірамід, у Книзі буття, у Ведах і Авесті, у Гомера та Гесіода.

Розвиток міфології є високонеобхідним ступенем розвитку в мовному і духовному розвитку людства. Фрідріх Шварц зазначає, що в духовному житті людей мусила відбутися нечувана революція, коли вони почали відривати свій, спрямований до певного часу на поверхню Землі, погляд і спрямували цей погляд до неба, до сонця, місяця і вічних сузір'їв, які з'являлися і зникали, до вранішньої зорі, яка приносила день, до хмар, які проганялися вітром. При цьому активні природні сили завдяки фантазії сприймалися як живі, діяльні сутності, а мова мислення прийняла той характер, який ми знаємо сьогодні. Цей період співпав з початком релігії. Досліджуючи космогонію давніх народів, Франц Лукас відзначив як подібність, так і різницю щодо космогонічних поглядів і теорій. Заслуговує на увагу своєрідність германської космогонії, яка повністю стоїть на точці зору міфічних природних уявлень, однак не потребує при цьому жодних абстрактних уявлень; вона показує в цьому навіть властивості, які відсутні у всіх космологіях. Серед пісень про богів «Едди» значне місце належить космогонічним пісням – «Völuspá», «Vafþrúnismál», «Grimnismál», «Alvissmál». Найдавніші поняття про ставлення до природи у всій виразності проявилися в народних переказах германців про створення світу. Весь світ твориться або з частин людського тіла, або навпаки, найважливіші і найсуттєвіші складові частини природи входять в склад людини, тобто в основі виникнення світу лежить рівняння 'людина=світ', а германські перекази застосовують мікрокосм до макрокосму. Згідно з «Еддою», складові світу і землі було створено богами із тіла вбитого велетня Іміра,

© Рахно Михайло Юрійович – кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.

зокрема світила – із його очей, а зірки виникли від того, що боги кинули вогняні іскри на небо і для кожної зірки зумовили її місце і шлях, аби разом з місяцем і сонцем освітлювати небо і землю та мати можливість розмежувати день і ніч. Скандинави називали сонце, місяць і зірки очима неба, а око людини – сонцем, брови – зірками. Як об Грімм зазначав, що подібні вірування зберігалися в антропогонічних віруваннях фрізів навіть після їхньої християнізації. Дослідження Фрідріха Шварца показують, що сонце та інші світила самі по собі викликають до себе менше уваги, аніж зміни, які з ними відбуваються¹.

Записаний на Полтавщині під Лубнами заспів дуже ушкодженої думи про Севрюка містить у собі цікавий міфологічний елемент – космогонічні пізнання головного героя-богатиря, що охоплюють ієрархічно організовану світобудову: «Севрюк – він не простой син... Севрюк все знав, / як світ настав, / як сонечко заходить, / так і місяць виходить, / і зорюшки по піднебесю блищать»². Думу (хибно названу билиною) поклав на музику композитор В'ячеслав Пасхалов, присвятивши її виконавцеві – співакові й педагогові, професору Анатолію Доливу. 1921 року вона прозвучала зі сцени Московської консерваторії³.

Такі ж зауваження щодо елементів космічної структури містяться в тексті донських козаків зі станиці Єсауловської про цього ж персонажа: «Ай, кто бы, кто бы-то дознал, дознал, / Как белый свет настал, настал, / Настал, настал, настал! / Красное солнце зашло, зашло, / Ясный месяц взошёл, / Ай, солнце красное, месяц взошёл! / А Севрюк-то дознал, дознал, / Как белый свет настал, настал, / Настал, настал белый свет, / Красное солнце зашло, зашло, / Месяц ясный взошёл, / Ай, красно солнушко зашло, / месяц взошёл. / «А вы-то, люди стародавние. / Давно живёте вы, / Давно, давно живёте вы! / Ничего-то да не смыслитя, / Вот вы не смыслитя»⁴.

У білоруському тексті із Суразького повіту на Чернігівщині ставиться низка космогонічних запитань: «Ой хто ж того нязнаў, / як белый свет настаў? Як і солнышко взошло, / як і яркі місячко, / як і частыя звёздочки, / як і тёмныя хмарычкі, / як і сільныя дожчачкі?», – а далі натякається, що відповіді на все це знає непереможний богатир Сяврук⁵.

Цю думу хибно вважають версією російської історичної пісні XVI століття «Кострюк» («Мастрюк») про події часів царя Івана IV Грізного⁶. Проте наявна й протилежна точка зору, за якою білоруська пісня про Севрюка містить сліди стародавнього світогляду і ставить, подібно до найдавніших пам'яток індоєвропейської традиції, важливі космогонічні питання⁷. Не лише ім'я головного героя (пор. чеське *Severan* 'скандинав', *severský* 'скандинавський'⁸), але й сама географія фольклорних згадок про Севрюка вказує на готів.

Слід зазначити, що словосполучення «все знав» має характер епічної формули на основі дієслова 'знати', коли мова йде про певні знання, які непідвладні іншим. Пророчиця в «*Voluspá*» каже щодо Світового дерева: «*Ask veit ek standa, heitir Yggdrasil*» 'Я знаю, стоїть ясен на ім'я Йгдрасіль'. Тор в «*Alvíssmál*» перед кожним запитанням щодо космогонічних уявлень, з яким він звертається до карлика Алвіса ('всезнавець'), повторює: «*Segðu mér þat, Alviss! / öll of rok fira / vorumk, dvergr, at vitir*» 'Скажи мені, Алвісе! Долі всіх людей ти, карлику, знаєш'. Звертаючись до конунга Гріпіра (*Grípissra*), який вважався наймудрішим із усіх людей і знав майбутнє, Сігурд щоразу каже: «*Segðu mér, ef þú veizt*» 'Скажи мені, якщо ти знаєш'. Так само бог Одін, змагаючись щодо мудрості з велетнем Вафтрундіром («*Vafþrúðnismál*»), перед кожним запитанням повторює: «*Segðu þat / alls þik svinnan kveða / ef þú, Vafþrúðnir, vitir*» 'Скажи мені, Вафтрундіре, якщо розум твій на це здатний, і ти це знаєш'⁹. Щодо самого Одіна, слід зазначити, що його магія, розум і знання є невіддільними одне від одного¹⁰.

Звідки походять земля й небо, звідки місяць, який ходить по небі, й звідки сонце, звідки день і ніч – це якраз і є запитання, які у «*Vafþrúðnismál*» Одін ставить Вафтрундіру й отримує на них відповіді. Так само у вигляді запитання Одіна і відповіді Хейдрєка подано космогонічні вірування щодо освітлення землі у варіанті поетичної пісні про короля Хейдрєка, записаному на Фарерських островах у другій половині

XIX століття¹¹. Міфи про походження світил, які рухаються в колісницях, про фази місяця та їхній зв'язок із приливами й відливами посідали важливе місце в скандинавській міфології. Зміна дня й ночі, зими й літа, захід і світанок сонця, прибування й убування місяця – усі ці природні явища в кінцевому результаті розумілися стародавніми германцями як міф про смерть доброго бога, що загине від рук свого злого суперника, від чого світ впаде у смуток. Разом із гармонією, створенням правильних форм простору і рівномірного перебігу часу боги привнесли у цей світ смерть і руйнування. Адже всесвіт створений із тіла вбитого велета – первісної істоти, що була злою, проте не скоїла злочинів. Заснований на крові світ приречений на загибель – її чекають і бояться боги й люди¹².

Як зазначає Карл Зімрок, міфологія є не просто переліком богів і героїв, їхніх діянь або долі. Міф є найдавнішою формою, в якій язичницький народний дух пізнав світ. Міф містить правду у формі краси. Він є найдавнішою і найвеличнішою поезією народів, правдою і поезією водночас, правдою за змістом, поезією за формою. У давніх епічних піснях людей Півночі ми зустрічаємо не тільки радість від споглядання навколишнього світу, але й довгі роздуми про те, що все загине. Поезію скандинавів відзначає ця ознака суму, меланхолії. Часто, посеред багатих кольорами сцен, неочікувано чути звучання кінця світу, чути натяки на час, коли Один вступить в бій з ворожими силами, що прагнуть кінця світу. Саме тут вражає поетична тенденція виділити кольорові сцени на темному фоні можливої перспективи¹³. Тетяна Топорова відзначає «автономність» давньогерманської есхатології. На тлі багатьох міфологій, для яких, незважаючи на актуальність теми 'початок – кінець', відсутній мотив катастрофи, котрий замінюється уявленням про дисоціацію, поступову трансформацію різних етапів існування всесвіту, в давньогерманській есхатології підкреслюється головним чином мотив руйнування, знищення; зображення відродженого світу явно відходить на другий план. Тема 'кінця' є дуже суттєвою для давньогерманської моделі світу. Різним позначенням 'початку' (готське *frumisti*, *anastōdeins*, давньоісландське *urphaf*, *burja*, давньонімецьке *ana-fang*, давньоанглійське *an-gin*) протистоїть загальне для всіх ареалів слово 'кінець' – *andjaz (індоєвропейське *antjos, германське *andia), готське *andeis*, давньоісландське, давньосаксонське *endi*, давньоанглійське, давньофрізьке *ende*, давньонімецьке *enti*¹⁴.

Якщо доля окремих людей обмежувалася народженням і смертю, то, за віруваннями давніх людей, так само повинен був початися і закінчитися світ. На відміну від грецької міфології, давньогерманська обмежує час існування богів, поняття вічності на них не поширюється. Про кінець світу повідомляється в двох піснях «Едди» – «*Völuspá*» і «*Vafþrúnismál*». Кінець світу в них зображається так: «*Griotbiörg gnata*» 'рушаться кам'яні гори'; «*Sól ter sortna, / sigr fold I mar, / hverfa a himni / heiðar stjörnur / geisar eimi / ok aldrnari, / leikr hár hiti / við himin síalfan*» 'Сонце стає темним, занурюється земля в море, падають з неба ясні зорі, бурхає дим; вогонь, хранитель життя, високо здіймається до самого неба'¹⁵. Вогонь і вода із життєдайних засобів наприкінці світу перетворюються на руйнівників. Давньоанглійський епічний твір *Christ III* називає вогонь *deadleg* 'смертельне полум'я', *heogogrifre leg* 'жадібне полум'я' і зазначає, що в кінці світу вода горітиме як віск (*byrned wæter swa weax*). Давньобаварська поема «*Muspilli*» стверджує, що палатиме всесвіт (*prinnit mitilagart*), горітиме полум'ям небо (*suilizot lougiu der himil*), а води висохнуть, зникнуть болота (*aha artrunkent, muor varsuuilhit sih*). Давньосаксонський текст каролінзької доби «*Heliand*» зазначає, що вогонь горітиме скрізь, і землю, і людей полум'я знищить (*ōðar fiur al brinnandi ia land ia liudi. lōgna farteride*). В «*Muspilli*» говориться, що жодне дерево не встоїть на землі (*poum ni kistentit enihc in erda*), а в «*Heliand*» та «*Christ III*», що загинуть луки (*teglīdid grōni uuang; wongas hreosað*). Давні фрізи вірили, що в кінці світу буде горіти вода (*burnath alle wetir*), а з неба падатимуть зірки (*sa fallath alle tha stera font ha himule*). Про зірки, які падають з неба, також говориться і в «*Christ III*» (*steorran stredað of heofone*) та в «*Heliand*» (*fallad sterron*). В «*Christ III*» зазначається, що завують вітри (*swogad windas*), буря і вітер будуть руйнувати всі творіння (*se storm*

ond seo... lyft brecað ... geseaft), гори порозпадаються і високі скелі (beorgas gemeltad and heahchleofu). За давньофрізькими віруваннями гори зрівняються, камінь розломиться (the berga werthath eifnad sten tobrekth)¹⁶.

В Україні на Поділлі так само вірили, що, коли світ гинутиме, тоді вся земля горітиме і вода кипітиме, а небо скотиться у клубочок і впаде додолю на землю¹⁷. Описові вирази для кінця світу в давньому українському повчальному вірші, записаному Павлом Житецьким в Ушицькому повіті на Поділлі, виглядають подібно до давньо-германських: «А впадуть зорі з високого неба, / Займеться море й глибокі криниці, / А зірвуться вітри – а дуже буйні, / А поносять гори, що будуть рівні»¹⁸. Варіант цього духовного вірша був почутий Валеріаном Боржковським у Вінницькому повіті: «...Буде земля горіти, / А живі то й мертві будем всі видіти, / Як зірвуща вітра так сильно буйні, / А висохнут ріки хоч які бистрії, / ...Як зірвуща вітра а барзо буйні / Ах ізнісуть гори; гори з долинами станут всі урівні... / Як зірвуща вітра так сильно буйні, / Як же спаруть дощі так барзо тушні, / Так барзо тушні, так барзо тушені / А погорать в полі всі трави зелені, / А погорать скоти, а погорать скоти, / Страх виликий буде ще й не був ніколи»¹⁹. Аналогії цієї світової катастрофи трапляються і в духовних віршах білорусів²⁰. Отже, бінарні опозиції (світло – темрява, верх – низ, вогонь – вода) утворюють однакову ієрархію у віруваннях давніх германців і українців. Олена Снитко зазначає, що подібне сприйняття образу апокаліпсису існує і в наш час²¹.

Саме затемнення сонця і місяця, зникнення зірок стають ознаками близького кінця світу. Світло було для давніх германців символом радості і блаженства, натомість темрява – символом жаху і страху. У дії світла і темряви на навколишній світ, як зазначає Отто Люнінг, полягає найглибша причина радості від світла і жаху від темряви. Радість від світла знаходить живе втілення в поетичних творах давніх германців, і найчастіше саме у тих, хто відчував особливу потребу у світлі, а саме скандинавів і англосаксів. Серед чотирьох найважливіших речей для людини «Едда» називає послідовно eldr (вогонь), solár sýn (можливість бачити сонце), hailinde (здоров'я) і at lifa án loſt (необхідність вести безгрішне життя)²². Тетяна Топорова вказує, що до ідеї руйнування відноситься прикметник *swartaz 'чорний', оскільки в мікромотивах «чорне сонце» і «чорний вогонь» зафіксовані оксюморони: сонце і вогонь, еталони світла темнішають²³.

За словами Олени Снитко, за допомогою образу апокаліпсису може бути виявлений найвищий ступінь негативної оцінки. Глобальна катастрофа, яка символізує кінець всього живого на землі, усвідомлюється як образ руйнації планетарного масштабу, внаслідок якої людина втрачає не тільки своє минуле й сучасне, але й майбутнє – своїх нащадків²⁴. У своєму дослідженні давньогерманського епосу Фрідріх Шварц поєднав характерні, що впадають у вічі, моменти грози та міфічного світу тварин і показав, як завивання бурі, зигзаги блискавок, гуркіт грому в уяві людей перетворювалися в небесних вовків і собак, змій, биків і коней²⁵. В «Едді» поява чудовиськ, які викрадають небесні світила (tungls tiugar), сутінки, коли світло сонця потьмяніє в літню пору (svört verða sólskin / um sumur ertix), є міфічними моментами, що чітко пов'язані з небезпечною грозою, бурєю (veðr ǫll válund), однак основним завершенням драми є вселенська пожежа, міфологічними образами якої є півні яскраво-червоного і чорно-червоного кольору (fagruðr hani, sótrauðr hani)²⁶. Шварц повідомляє, що скандинавами у ХІХ столітті гроза, буря порівнювалися з кінцем світу, а «Все це, неначе повинен настати кінець світу» було звичайним виразом у їхній мові під час сильної бурі²⁷. Подібні висловлювання побутують і в сучасній Україні.

Якщо провести аналіз окремих елементів природи в українських і давньогерманських есхатологічних уявленнях, то можна побачити їхню подібність. Однак апокаліпсис стосується не тільки природного оточення, але й моральної сфери. Про кінець світу пророочиця в «Едді» говорить так: «Bræðr munu berjask / ok at þonum verðask, / munu systrungar / sífjum spilla; / hart er í heimi, / hórdmr mikill, / skeggöld, skálmöld, / skildir 'ru klofnir, / vindǫld, vargold, / áðr veröld steypisk / man engi maðr / ǫðrum

ругма» «Брати будуть битися між собою і гинутимуть, діти сестер будуть порушувати родинні зв'язки, тяжко буде в світі, перелюбство багаточисельне, час сокир і воєн, щити тріснуть, час буревіїв, час вовків, до загибелі світу ніхто з людей не пощадить нікого»²⁸. В «Heliand» говориться, що в кінці світу рід на рід поведе військо (endi heri lēdid kunni obar ōdar), не буде ніде миру, почнеться велика війна (than nis friðu huergin, ac uurdit uuīg), тоді загине народ від нужди великої і від страху (than thorrot thiū thiod thurh that githuing mikil, folk thurh thea fortha)²⁹. Отже, кінець світу пов'язаний із пануванням зла. Українці теж гадали, що погіршення світу і наближення його до кінця проявляється в занепаді добрих (в основі – родових) родинних стосунків, коли батьки гніваються на дітей, діти здіймають руки на батьків, брати на братів, сестри на сестер, а війни, ненависть і кровопролиття розкладають громадську солідарність, теж колись оперту на родових стосунках³⁰. У записаній на Поділлі українській проміцтво про кінець світу: «Споганили люде, бо на війнах свет почався, / свет почався і кінчається, / злоє время наступає, / бо син отця не вважає, / а ще гірше наступає, / бо син отця не вважає, / а ще гірше наступає – / дочка матір проклинає, / брат на брата ворогує, / брат на брата ворогує, / й друг другу смерть готує; / сестра сестру не шанує – / їдна другу обчарує»³¹.

Війни, з яких почався світ, дуже нагадують ту найпершу війну, котру пам'ятає пророчиця-вольва, – між асами та ванами³². «Сутінки богів» (ragnarök) є не тільки наслідком кінця світу, а й більшою мірою його причиною. Жорж Дюмезіль зазначає, що скандинавські боги і, очевидно, також боги континентальних германців, були дуже близькими в моральному відношенні до людей, які їх оточували³³. Прагненням добрих богів було підсилити правосвідомість, любов до доброго і прекрасного серед людей, щоб зло ніколи не перемогло добро. Людина повинна була спрямовувати своє життя і прагнення на сприяння загальному добробуту, гармонічному розвитку духу народу, щоб тим самим разом з богами перемагати зло. Основні правила поведінки людей викладені устами Одіна в архаїчних скандинавських правилах життєвих мудроців у «Havamal» – найдовшій із пісень «Едди». Однак люди не зважали на поради, а дедалі більше забували про свої обов'язки та застереження богів. Злі сили здійснювали свій негативний вплив на рід людський. Егоїзм, користолюбство, хтивість, пристрасті різного роду примножувалися і принесли ворожнечу не тільки між сім'ями, а й між членами сімей, поки це не призвело до здичавіння, неповаги до закону і права, устрою життя. Через це вороги існуючого світоладу підсилюються і об'єднуються, щоб знищити світ. Помітно, як безпосередньо за руйнуванням кровного споріднення відбувається руйнування землі, оскільки братовбивчі війни є нечуваною несправедливістю. Саме в цьому полягає відповідь на запитання, що спричинило кінець світу і розірвало пута, які стримували чудовиська. Це моральне здичавіння, яке призводить до загального кінця. Спочатку це проявляється як кінець богів, які вважалися моральними авторитетами; з настанням vargold (часу вовків) небесні світила були проковтнуті чудовиськами у вовчій подобі, які до певних пір гналися за світилами, але не могли їх наздогнати. Саме віра в це породжує у північних народів уявлення про природу атмосферного оптичного явища гало. Це явище називалося у Данії і Норвегії solulve, в Швеції solvarg. У сучасній англійській мові воно називається sun dogs. Причиною «часу вовків» є демонічне походження цих хижаків, яке їм приписує германська міфологія. Як зазначає Вільгельм Грімм, окрім úlfr, у мовах народів Півночі для позначення цього звіра з'являється слово varge (varg, vargur, vargr), яке, окрім денотації вовка, мало значення 'злочинець', 'лиходій', 'присяголомник', 'опальна, зловмисна особа', 'поставлений поза законом', 'розбійник', 'вигнанець', 'злий дух', 'чудовисько'. В ісландській мові varge позначало взагалі всякого хижого звіра, а також нечестиву, безбожну людину. В готській мові gawargjan, в давньоанглійській wiergan означає 'проклинати'. Подібні значення Вільгельм Грімм фіксує і в слов'янських мовах (богемське wrah, польське wrag, сербське, словенське vrag). Нещастя сталося тому, що чудовиська у вовчій подобі за три роки братовбивчих війн наситилися кров'ю і

тілами вбитих, здобули за рахунок цього нечувану силу і зріст та позбулися пут, які їх стримували. Германці не почували огиду до війни, ба більше, вони жили у битвах і боротьбі. Тож причина початку кінця світу полягає в неправедній війні, війні брата проти брата, сімейних чварах. Наступними за зникненням світил є землетруси, які спричинені тим, що порушені пута інших чудовиськ, які утримувалися завдяки тим самим моральним зв'язкам. Земля йде під воду, світ людей гине слідом за світом богів³⁴. Найсерйознішим із того, що заслуговує осуду в германців, є злочин проти представників свого роду, як показують численні лайливі слова в «Едді» на адресу тих, хто здійснив подібне³⁵. Дмитро Ревуцький вказує, що неослабна сила родинної основи є тим першим, що впадає у вічі в українських думках³⁶. Саме тому й сприймається і українцями, і давніми германцями порушення родинних зв'язків як кінець світу.

Таким чином, і українці, і давні германці, зображаючи космологічні та есхатологічні події, використовують конкретні образи, якомога простіші для сприйняття. В той же час ці образи мають емоційне спрямування, щоб максимальне зобразити радість від сприйняття існування світу чи трагедії його кінця. Для германської міфології властивим є те, що вона передбачає кінець світу і навіть робить його головним предметом своїх уявлень, причому цей язичницький спадок є спільним і для українського епосу. В ньому помітно також подібність емотивно-оцінних позначень подій. Реалізм не переконань, а прояву експресії лежить в основі застосування абстрактного іменника 'спорідненість'. Чим це є, як не кінцем світу, коли світ стане таким, що не можна покладатися на найдорожче – на спорідненість. Так розкривають конкретні терміни кровної спорідненості ідеєю необхідної спаяності, тісного єднання людей з родинними зв'язками.

1. Schwartz F.L.W. Wolken und Wind, Blitz und Donner. Ein Beitrag zur Mythologie und Culturgeschichte der Urzeit. – Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz, 1879. – S. VIII; Schwartz F.L.W. Sonne, Mond und Sterne. Ein Beitrag zur Mythologie und Culturgeschichte der Urzeit. – Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz, 1864. – S. XVII; Die Lieder der älteren Edda / Herausgegeben von Karl Hildebrand. – Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1876. – S. 3; Grimm J. Altfriesische Kosmogonie // Zeitschrift für deutsches Altertum. – Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1841. – Erster Band. – S. 2; Lukas F. Die Grundbegriffe in den Kosmogonien der alten Völker. – Leipzig: Verlag von Wilhelm Friedrich, 1893. – S. 231, 236; Буслаев Ф. Исторические очерки русской народной словесности и искусства. – Санкт-Петербург: типография товарищества «Общественная польза», 1861. – Том I. – С. 143.

2. Янчук Н.А. О музыке былин // Русская устная словесность. – Москва: издание М. и С. Сабашниковых, 1919. – Том II. Былины. Исторические песни. – С. 545, 551.

3. Чернышевская Н.М. Н.Г. Чернышевский и Т.Г. Шевченко: Воспоминания, заметки, материалы. – Киев: Дніпро, 1974. – С. 32.

4. Листопадов А. Песни донских казаков. – Москва: Музгиз, 1949. – Том I. – Часть первая. – С. 172-173, 235.

5. Шейн П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края, собранные и приведенные в порядок П.В. Шейном. – Санкт-Петербург: типография Императорской Академии наук, 1893. – Том II. Сказки, анекдоты, легенды, предания, воспоминания, пословицы, загадки, приветствия, божба, проклятия, ругань, заговоры, духовные стихи и проч. – С. 178.

6. Лобода А.М. Белорусская народная поэзия и русский былевой эпос // Этнографическое обозрение. – Москва, 1895. – Кн. XXV. – № 2. – С. 17-19; Карські Яўхім. Беларусы. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 559-560; Плисецкий М.М. Взаимосвязи русского и украинского героического эпоса. – Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – С. 396-397; Плисецкий М. Українські народні думи. Сюжети і образи. – Київ: Кобза, 1994. – С. 260.

7. Дёмин В. Тайны русского народа. В поисках истоков Руси. – Москва: Вече, 2000. – С. 341.

8. Тищенко К. Мовні контакти: Свідки формування українців. – Київ: Акви́лон-Плюс, 2006. – С. 338-347, 392, 395.
9. Die Lieder ... – S. 6, 63, 82, 178.
10. Дюмезиль Жорж. Верховные боги индоевропейцев. – Москва: Наука, 1986. – С. 143.
11. Literatur // Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde. –Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1855. – Dritter Band. – S. 127.
12. Созонович И. Литературная судьба Песни о Нибелунгах. – Б.м, б.г. – С. 65; Буслаев Ф. Исторические очерки... – С. 127; Петрухин В.Я. Мифы древней Скандинавии. – Москва: ООО «Издательство АСТ», 2010. – С. 78–83.
13. Olrik A. Nordisches Geistesleben in heidnischer und frühchristlicher Zeit. – Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1908. – 228 S. 25; Simrock K. Handbuch der deutschen Mythologie mit Einschluss der nordischen. – Bonn: Bei Adolf Markus, 1878. – S. 5.
14. Топорова Т.В. Семантика «конца» в древнегерманской модели мира и проблема реконструкции германского эсхатологического мифа // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – Москва, 1987. – Т. 46. – № 2. – С. 132, 133, 136; Vries Jan de. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. – Leiden-Boston-Köln: Koninklijke Brill NV, 2000. – S. 102.
15. Die Lieder... – S. 14, 15.
16. Топорова Т.В. Семантика... – С.136, 137.
17. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряжённой Императорским Русским Географическим Обществом. – Санкт-Петербург: типография В.Безобразова, 1872. – Том первый. Верования и суеверия. Загадки и пословицы. Колдовство. – С. 221.
18. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах. – Киев: типография Г.Т. Корчак-Новицкого, 1893. – С. 64.
19. Боржковский В. Лирники // Киевская старина. – Киев, 1889. – Том XXVI. – Сентябрь. – С. 694-695.
20. [Бессонов П.] Калеки переходные: Сборник стихов и исследование П. Бессонова. – Москва: типография Лазар. Инст. вост. языков, 1863. – Выпуск V. – С. 98-102; Карські Яўхім. Беларусы... – С. 569.
21. Снитко О.С. Образні стереотипи негативної оцінки в контексті проблеми «Етнос і мова» // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2012. – Випуск 39. – С. 317.
22. Lünig O. Die Natur in altnordischen und mittelhochdeutschen Epik. – Zürich: Druck und Verlag von Friedrich Schulthess, 1889. – S. 8; Die Lieder..., S. 95.
23. Топорова Т.В. Семантика... – С. 139.
24. Снитко О.С. Образні... – С. 317.
25. Schwartz F.L.W. Sonne, Mond... – S. XI.
26. Die Lieder... – S. 10, 11.
27. Schwartz F.L.W. Wolken... – S. 169.
28. Die Lieder... – S. 12.
29. Топорова Т.В. Семантика... – С. 138.
30. Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Київ: Либідь, 1994. – Том IV. Усна творчість пізніх княжих і переходових віків XIII-XVII. – Книга 2. – С. 254.
31. Українські народні думи: [в 2-х т.]. – Харків – Київ: Державне видавництво «Пролетар», 1931. – Том другий. Тексти №№ 14–33 і вступ Катерини Грушевської. – С. 217.
32. Die Lieder... – S. 7.
33. Дюмезиль Ж. Верховные боги... – С. 137.
34. Die Lieder... – S. 86-99, 173; Vries, J. de. Altnordisches ... – S. 645, 646; Grimm W.

Die mythische Bedeutung des Wolfes // Zeitschrift für deutsches Alterthum und Literatur. – Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1865. – Zwölfter Band. – S. 203, 204; Saubert B. Germanische Welt- und Gottanschauung in Märchen, Sagen, Festgebräuchen und Liedern. – Hannover: Helwingsche Verlagsbuchhandlung, 1895. – S. 29, 34, 35; Simrock K. Handbuch... – S. 116.

35. Meyer R.M. Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben. – Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz, 1889. – S. 20, 110.

36. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. – Київ: Видання товариства «Час», 1919. – С. 18.

Рахно Михаил. Космогония и эсхатология в украинских думах и нравоучительных стихах и в германской мифопоэтической традиции

В статье рассматриваются космологические и эсхатологические представления в украинском и скандинавском эпосах. Сделаны выводы о сходстве этих представлений в указанных эпосах и подобии эмотивно-оценочных обозначений событий.

Ключевые слова: космогония, эсхатология, эпос.

Rakhno Mykhailo. Cosmogony and Eschatology in the Ukrainian Ballads and Moral Poems and in the Germanic Mythopoetical Tradition

The article deals with the cosmogonic and eschatological notions in the Ukrainian and Scandinavian epics. The author draws the conclusion about the similarity of the notions in both mentioned epics and the similarity of emotional and evaluative identifications of events.

Key words: cosmogony, eschatology, epic.

